

бүлийн хөдөлмөртэй нь холбогдуулан судалсан судалгааны ажлын нэгээхэн хэсэг гэдгийг дурьдсан. Бид мэдээлэл цуглуулахдаа стандартчилагдсан ярилцлага, гүнзгийруулсан ганцаарчилсан ярилцлага гэсэн 2 үндсэн аргыг ашигласан, Стандартчилагдсан ярилцлагад нийт 201 хүнийг хамрууллаа. (Хүснэгт 1-ийг харна уу).

Хүснэгт 1. Стандартчилагдсан ярилцлагад хамрагдсан хүн ам, нутагшилтын бүлгүүдээр

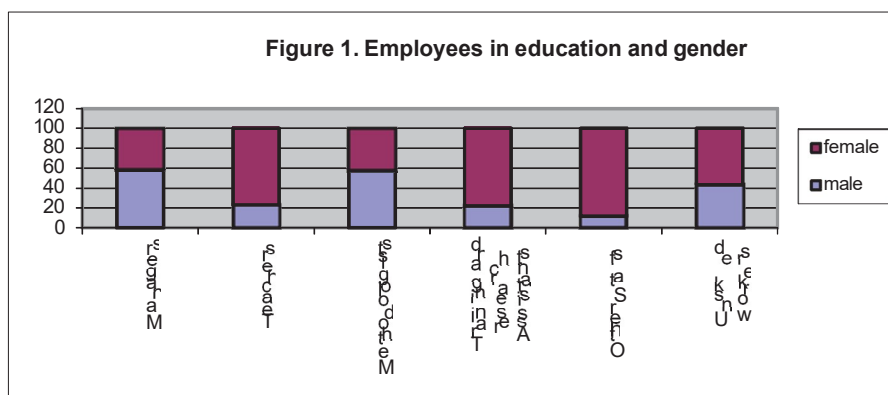
	Улаанбаатар (хотын)	Аймгууд	Баян-Өлгий*	Бүгд
Стандартчилагдсан ярилцлага	80	81	40	201

* угсаатан-шашны бүлэг

Эрхэлж буй ажлын байрны сууриас нь хамааруулан дээд, дунд, доод түвшиний менежерүүд, дээд, дунд, доод мэргэжилтнүүд, туслах ажилтнууд¹⁵, гэсэн бүлгүүдэд хуваан авч үзлээ. Эдгээр нь цалин ба бусад орлого, эрх мэдэл, нэр хундийн хурээгээрээ шаталсан шинжтэй болно.

Судалгааны үр дүн

Уг судалгаагаар хөндлөн сегрегацийг тодорхойлоход анхааралгүйгээр босоо шугамын сегрегацийг тодорхойлоход гол анхаарлаа хандуулав. Нэгд, албан тушаалын босоо шатлалуудад хүйсийн бүлгүүд хэрхэн хуваарилагдсан, хоёрт, түүний цалин хөлсний ялгаатайг тодорхойлох оролдлого хийлээ. Боловсролын салбар нь төрийн үйлчилгээний секторт багтдагийн хувьд Засгийн газар ажиллагсдын цалингийн сүлжээ, доод жишгийг тогтоож өгдөг. Уг цалингийн сүлжээг иш үндэс болгон үндсэн цалин дахь жендэрийн гар-ийг тодорхойлох бололцоотой байв. Учир нь ажиллагсдын нэмэлт цалин, гар дээр авч буй бодит цалингийн талаарх мэдээллийг олж авах боломж жирийн судлаач бидэнд хаалттай байдаг тул цалингийн зөрөөний багцаалсан дүр загварыг гаргах оролдлогыг хийсэн юм.

Эх сурвалж: БСШУЯ (2004). Боловсрол, соёл, урлаг, шинжлэх ухаан, технологийн салбарын статистикийн эмхтгэл. УБ,

Боловсролын бүхий л шатны байгууллагад ажиллагсдыг нэгдсэн байдлаар нийгмийн байр суурийн зэрэглэлээр авч үзвэл менежерүүдийн 60 орчим хувийг эрчүүд эзэлж байхад үүний эсрэгээр багш нар, туслах ажилтнуудын 77-78 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна (Зураг 1-ийг харна уу). Дунд сургуулийн багш нарын мэргэжлийн зэрэг, ур чадварын түвшинг тодорхойлогч, тэдгээрийн сургалтын үйл ажиллагаанд хяналт тавигч бол сургуулийн захирал, хичээлийн эрхлэгчдээс гадна

¹⁵ Үндэсний болон орон нутгуудын статистик мэдээлэл нь хүйсээр ялгасан ажилчдын талаарх хангалттай мэдээллийг өгч чадахгүй байсан тул хязгаарлагдмал хүрээнд анализ хийгдсэн болно.

орон нутгийн боловсрол төвийн арга зүйчид юм. Иймд байр суурийн шатлалын дагуу авч үзвэл арга зүйчдийг нь дунд сургуулийн багш нараас дээгүүр байр суурьтай гэж үзэж болох юм.

Үндэсний статистикийн газрын 2004 оны цалин хөлсний түүвэр судалгаагаар цалин хөлсний жендэрийн гар-ийс 86.8 сзж тоборхойлсон байна. Харин 2005 онд хийсэн түүвэр судалгаагаар боловсролын салбарт ажиллагсдын дундаж цалин 105 мянга, эрэгтэй ажиллагсдын цалин дунджаар 109.8 мянга, эмэгтэй ажиллагсдын дундаж цалин 103 мянга гэж тооцож гаргасан байна. Эндээс эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдийн цалингийн 93.8 хувьтай тэнцэх цалинг авч байгаа буюу 6.2 хувиар доогуур цалин авч байна. Үүнийг Засгийн газраас томооож өссөн цалингийн сулжээн дэх үндсэн цалингаас дундажлан тооцвол эмэгтэй ажилтангууд эрэгтэйчүүдийн цалингийн 95.2 хувьтай тэнцэх цалинг авч байна. Боловсролын салбар бол эмэгтэйчүүд зонхилон ажилладаг салбар атлаа нийгмийн статусын хувьд эрх мэдэл багатай, цалин хөлс ажлын байрууд дээр зонхилж байгаа нь эрэгтэйчүүд дээд давхраа, эмэгтэйчүүд доод давхраа болохыг илтгэнэ.

Дээр өгүүлсэн дүгнэлтийг менежерүүдийн түвшинд авч үзье.

Хүснэгт 2. Менежерүүдийн зэрэглэл ба жендэр

Менежерүүд	Эрэгтэйчүүд	Эмэгтэйчүүд
Дээд түвшний менежерүүд (их, дээд сургуулийн захирал, дэд захирал зэрэг)	75.52	24.48
Дунд шатны менежерүүд (их, дээд сургуулийн харьяа сургуулийн захирал, декан, сургалтын албаны дарга г.м)	58.83	41.17
Доод тушаалын менежер (тэнхим, салбарын эрхлэгч)	58.04	41.96
ЕБС, БСГ, мэргэжлийн сургуулийн дээд шатны менежер (газрын дарга, захирал, дэд захирал г.м)	59.44	40.56
Доод шатны менежер (хичээлийн эрхлэгч, сургалтын менежер г.м)	31.84	68.16

Эх сурвалж: БСШУЯ (2004). Боловсрол, соёл, урлаг, шинжлэх ухаан, технологийн салбарын статистикийн эмхтгэл. УБ.,

Хүснэгт 2-оос зөвхөн дунд сургуулийн сургалтын менежерүүд буюу доод түвшний менежерээс бусад нь эрэгтэйчүүд зонхилж байгаа нь харагдаж байна.

Удирдах албан тушаалын шатлалаас эмэгтэйчүүдийн эзэлж буй хувийн жин их, дээд сургууль, коллежүүдийн ректор, проректорын түвшинд хамгийн бага буюу дөрөвний нэг орчим хувийг эзэлж байна. Энэ албан тушаал нь боловсролын салбарт ажиллагсдын хамгийн дээд шат. Харин их, дээд сургуулийн дунд шатны удирдах албан тушаал буюу харьяа сургуулийн захирал, сургалтын албаны дарга, декан, мөн доод шатны удирдах албан тушаал болох тэнхмийн эрхлэгч нарын хувьд эмэгтэйчүүдийн хувь 20 пунктээр илүү байна. Эндээс ерөнхий буюу толгой менежерүүдийн түвшинд эрэгтэйчүүд бараг ноёрхож байгаа бол гүйцэтгэх буюу эксперт менежерүүдийн түвшинд эрэгтэйчүүд зонхилж байгаа боловч эмэгтэйчүүдийн хувийн жин түүнээс бараг 2 дахин илүү байна. Ерөнхий менежерүүд нь байгууллагын бодлого, зорилгыг тодорхойлох, ерөнхийлөн төлөвлөх, төсөв захиран зарцуулах, бүтцийн өөрчлөлт, шинэчлэлийг хийх, ажил олгох, байр суурь, албан тушаалыг хуваарилах эрхтэй бол экспертийн менежерүүд нь сургалтын буюу үйлчилгээний ажлыг зохион байгуулах, ерөнхий менежерүүдийн хяналтан дор тэдгээрийн тогтсон бодлого, төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд анхааран ажиллана. Дээд боловсролын байгууллагын ерөнхий менежерүүд нь төрийн захиргааны төв байгууллага, бодлого боловсруулагчтай шууд харилцах ба төрийн дээд боловсролын талаар баримтлах бодлогод нөлөөлөх боломжтой. Судлаач О.Мөнхбат Шилжилтийн үеийн монголын нийгмийн давхраажилтын талаар авч судлахдаа энэ шатны ерөнхий менежерийн статусыг дунд болон дундаас дээш давхраанд багтаж байна гэж тодорхойлсон бол боловсролын салбарт ажиллаж буй эмэгтэйчүүдийн дийлэнх болсон багш нарыг дундаас доош

давхраанд багтаж байгааг харуулсан (О.Мөнхбат, 2000: 126-127). Хэдийгээр төрийн өмчийн их, дээд сургууль, коллежийн ректор, проректорын албан тушаал нь төрийн Үйлчилгээний албан тушаал боловч сүүлийн жилүүдэд парламентийн сонгуульд аль нам олонхийн суудал авч эрх баригч болж байгаагаас хамаарсан улс төрийн албан тушаалын шинжийг тээж байгаа нь ажиглагдах болсон¹⁶. Цалингийн сүлжээ ёсоор дээд боловсролын байгууллагын ерөнхий менежерүүд дунд шатны менежерүүдээс 7000, доод тушаалын удирдах ажилтнуудаас 14 мянга орчим төгрөгөөр илүү цалинтай. Үндсэн цалингийн жендэрийн зөрөө (gap)-г тодорхойлбол 92.3 байгаа бөгөөд үүнийг тодруулбал дээд боловсролын байгууллагын эмэгтэй менежерүүд эрэгтэй менежерүүдийн цалингийн 92.3 хувийг авч байна.

Хэдийгээр 1980-аад он, түүнээс өмнөх үетэй харьцуулбал одоо менежерийн албан тушаалд ажиллах эмэгтэйчүүдийн тоо өссөн боловч үүнийг нарийвчлан шинжилбэл гүйцэтгэгч эмэгтэй менежерүүдийн тоо өссөнөөс бус, ерөнхий менежерүүдийн эзлэх хувийн жинд дорвитой өөрчлөлт гарч чадаагүй байна. Тодруулбал, байгууллагын бодлого, төлөвлөлт, төсөв хянан зарцуулах эрх бүхий ерөнхий менежерийн түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн тооноос гүйцэтгэлийн шатан дахь эмэгтэй менежерүүдийн тоо бараг 2 дахин илүү болтлоо нэмэгдсэн байна. Энэхүү баримтууд нь гүйцэтгэгч-эмэгтэйчүүд, удирдагч-эрэгтэйчүүд байх уламжлалт үзэл хүчтэй байна гэж үзэх хангалттай үндэслэл болох буй заа. Энэ нь боловсролын салбар нь эмэгтэйчүүдийн гэгдэх сектор, гэтэл салбарын хэмжээнд эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь бага байгаа атлаа менежерүүдийн дийлэнх нь эрэгтэйчүүд байгаагаар давхар батлагдана.

1990-ээд оны үеийн шилжилтийн эхэн үеийн эдийн засгийн гүнзгий хямралын нөлөөгөөр боловсролд зарцуулах төсвийн хэмжээ буурсантай зэрэгцэн эрэгтэй багш нарын тооны огцом бууралт давхацсан билээ (Н.Бөрн нар, 2001). Энэ нь багш нарын бодит цалингийн хэмжээ (инфляцийн түвшин маш өндөр байсан) буурсантай зэрэгцсэн бөгөөд мөн эрэгтэй багш нарын тооны бууралттай эмэгтэй гүйцэтгэгч менежерүүдийн тооны өсөлт зэрэгцсэн хандлага ажиглагддаг. Ийнхүү цөөхөн эрэгтэйчүүдтэй салбарт эрэгтэй хүн менежерийн түвшинд хурдан бөгөөд өрсөлдөгч багатайгаар хүрэх таатай орчин бүрэлджээ гэж дүгнэх боломжийг ч үгүйсгэж чадахгүй юм.

Ерөнхий боловсролын салбарт ажиллагсдын цалин юуны түрүүнд эрхэлж буй албан тушаал (захирал, сургалтын менежер, багш гэх мэт)-аас хамаарахаас гадна тэдгээрийн мэргэжлийн зэргээс хамаардаг. Боловсролын салбарын статистик мэдээлэлд дахин нарийвчлан шинжилгээ хийх аваас дараагийн хүснэгтээс басхүү эмэгтэй хүйсийнхэнд таатай бус мэргэжлийн зэргийн хуваарилалт оршдог бололтой. ЕБС-д ажиллагсдын мэргэжлийн дээд зэрэг болох зөвлөх зэрэг бүхий захирлуудын дөрөвний нэг нь эмэгтэйчүүд байхад тэргүүлэх зэрэгтэнгүүдийн гуравны хоёр нь эмэгтэйчүүд байна. Тэргүүлэх зэрэгтэнгүүдийн хүйсийн харьцаа заах аргач зэрэгтэнгүүдэд ч ажиглагдаж байна. Гэвч хэдийгээр захирлын албан тушаалд ажиллаж байгаа ч эмэгтэй захирлууд эрэгтэй захирлуудаас бага цалин авч байгааг үгүйсгэхгүй болов уу.

Хүснэгт 3. ЕБС-ийн захирал, хичээлийн эрхлэгч нарын мэргэжлийн зэрэг ба жендэр

		зөвлөх	тэргүүлэх	заах аргач
Захирал	Эрэгтэй	74.84	36.19	41
	Эмэгтэй	25.16	63.81	59
	Бүгд	100	100	100
Хичээлийн эрхлэгч	Эрэгтэй	41.72	40.52	32.27
	Эмэгтэй	58.28	59.48	67.73
	Бүгд	100	100	100

Хүснэгт 4. ЕБС-ийн удирдах албан тушаалтнуудын мэргэжлийн зэрэг ба жендэр

	эрэгтэй	эмэгтэй
зөвлөх	56.35	43.65

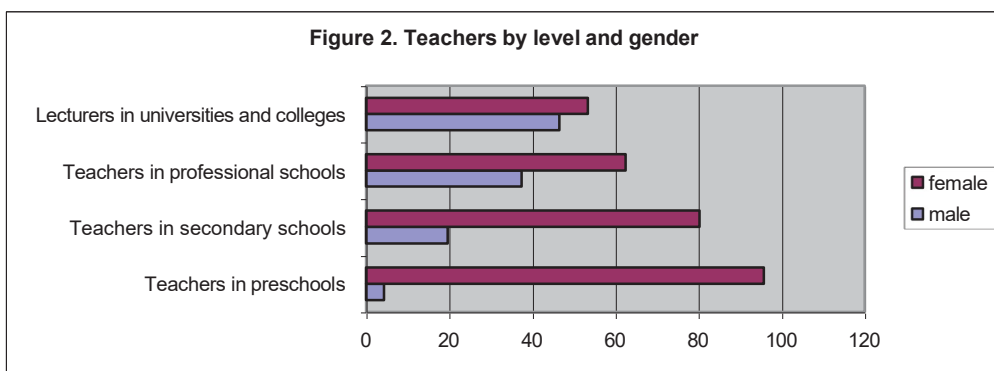
¹⁶1996, 2000 оны сонгуулийн дараагаар томоохон их сургуулийн захирлуудын нэлээдгүй нь улс төрийн шинжтэйгээр солигдсон.

тэргүүлэх	48.95	51.05
заах арга зүйч	37.28	62.72

Эх сурвалж: БСШУЯ (2004). Боловсрол, соёл, урлаг, шинжлэх ухаан, технологийн салбарын статистикийн эмхтгэл. УБ.,

Дээрх хүснэгт нь захирал, сургалтын менежер, нийгмийн ажилтнуудыг багтаасан ЕБС-ийн удирдлагууд дотроос зөвлөх зэрэгтэнгүүдэд бас л эрэгтэйчүүд жин дарж байна. Ерөнхий боловсролын сургуулийн удирдах албан тушаалтнуудын ихэнх нь эмэгтэйчүүд. Гэтэл тэднээс эрэгтэйчүүд илүүтэй зөвлөх зэрэгт хүрч чадсан байдал харагдаж байна. Мэргэжлийн зэргүүд дунджаар 7000 орчим төгрөгний цалингийн зөрөөтэй ба энэ нь менежерийн түвшинд ажиллаж буй эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс 7000 төгрөгөөр бага цалин авдаг байж болох юм гэж үзэх боломжийг олгож байна.

Хамгийн доод шатны байгууллагын буюу цэцэрлэгийн багш нарын 95,7 хувь, ерөнхий боловсролын сургуулийн багш нарын 80.3 хувь, мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төвийн багш нарын 62.5 хувь нь эмэгтэйчүүд байгаа бол их, дээд сургуулийн багш нарын 53,4 хувь нь эмэгтэйчүүд байгаагаас шатлал өгсөх тусам эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувийн жин буурч, эрэгтэйчүүдийн илүү жин дарж байгаа нь харагдаж байна (Зураг 2-ыг харна уу). Энэхүү шатлал тус бүр нэр хүнд, орлогын хувьд ялгаатай бүлгүүд бөгөөд өөрөөр хэлбэл шатлал өгсөх тусам нэр хүнд, орлого нь нэмэгддэг.

Эх сурвалж: БСШУЯ (2004). Боловсрол, соёл, урлаг, шинжлэх ухаан, технологийн салбарын статистикийн эмхтгэл. УБ.,

Боловсролын салбарт ажиллагч эмэгтэйчүүдийн дийлэнх нь ЕБС-д, 15,8 нь их, дээд сургуульд, 14,7 хувь нь цэцэрлэгт ажиллаж байна

Хүснэгт 5. Бүх шатны багш нар ба жэндэр

Боловсролын байгууллагын шатлал	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Цэцэрлэгийн багш нар	4.3	95.7
ЕБС-ийн багш нар	19,7	80,3
Мэргэжлийн сургуулийн багш нар	37,5	62,5
Их, дээд сургууль, коллежийн багш нар	46,6	53,4

Эх сурвалж: БСШУЯ (2004). Боловсрол, соёл, урлаг, шинжлэх ухаан, технологийн салбарын статистикийн эмхтгэл. УБ.,

Гол талбар болж буй ерөнхий боловсролын сургуулийн багш нарыг ямар ангиудад хичээл заадаг байдлаар гүнзгийрүүлэн судлах нь басхүү ач холбогдолтой. Учир нь социализмын үеэс СӨБ-ын болон бага ангийн багш нарыг тусгай мэргэжлийн сургуульд бэлтгэж, дунд мэргэжилтэй хэмээн, дунд болон ахлах ангийн багш нарыг дээд сургуульд бэлтгэн, дээд мэргэжилтэй хэмээн үздэг байсан

ба тэдгээрийн хооронд тухайн Үедээ 140-өөс дээш төгрөгний цалингийн зөрөө байсан юм (С.Түмэндэлгэр, 2005). Мөн түүнчлэн бага ангийн багш байсан хүн захирал болж байсан тохиолдол ихээхэн ховор.

Хүснэгт 6. ЕБС-ийн багш нар ба жендэр

	эр	эм
Бага ангийн багш	5.61	94.39
Дунд болон ахлах ангийн багш нар	27.09	72.91
Бүгд	19.68	80.32

Эх сурвалж: БСШУЯ (2004). Боловсрол, соёл, урлаг, шинжлэх ухаан, технологийн салбарын статистикийн эмхтгэл. УБ.,

Бага ангийн эрэгтэй багш нараас дунд анги болон ахлах ангид заах эрэгтэй багш нар бараг 5 дахин илүү байна. Одоогоор социализмын үед мэргэжил эзэмшсэн ихэнх бага ангийн багш нар нь бакалаврын бус дипломын боловсролтой байгаа ба хэдийгээр хэддүгээр ангид багшилж байгаагаас үл хамаарсан цалингийн сүлжээтэй болсон хэдий ч, бодит байдал дээр боловсролын зэрэг нь ямар байгаа нь албан тушаалын ямар зэрэглэл, цалингийн аль шатлалд багтахад нөлөөлдөг. Учир нь бага ангийн багш нар бараг 100 хувь эмэгтэйчүүд байгаа бол физик, математикийн багш нарын 66 хувь, биеийн тамирын багш нарын 33 хувь, хөдөлмөрийн багш нарын дөнгөж 40 гаруй хувь нь эмэгтэйчүүд байдаг.

Социализмын үед багш нар сэхээтний давхрааны¹⁷ гол бүрэлдүүлэгч нь болж байжээ. Ер нь цалин, мэргэжлийн нэр хүнд өнөөгийнхтэй харьцуулбал өндөр буюу дундаж давхраанд багтаж байсан багш нар 1990-ээд оноос хойш хийсэн судалгаагаар социологич Х.Гүндсамбуугийнхаар (2002: 337) дундаас доогуур давхраанд, харин социологич О.Мөнхбат, (2000:117, 127) багш нь мэргэжлийн нэр хүндийн жагсаалтад 11-ээс 8-дугаарт орж байгааг тодорхойлоод ерөнхий давхраажилтын тогтолцоонд дундаас доогуур буюу С ба D давхраанд орж байгааг илрүүлсэн байна. Шилжилтийн энэ цаг үед багш нарын нийгмийн байр суурь нэг давхраагаар доош унасан нь эрэгтэй багш нарыг зугтахад буюу цөөрөхөд хүргэсэн талтай гэж тааж ч болох юм.

Ерөнхий боловсролын сургуулийн багш нарын хувьд ийм дүр загвар ажиглагдаж байгаа бол их, дээд сургууль, коллежийн багш нарын бүрэлдэхүүний дотоодод ч мөн адил хуваарилалт ажиглагдлаа. (Хүснэгт 7-г харна уу).

Хүснэгт 7. Их, дээд сургуулийн багш нар, боловсрол олгож буй зэрэг, ба жендэр

Боловсролын зэрэг	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Дипломын	40.35	59.65
Бакалавр	44.53	55.47
Магистрантур	56.25	43.75
Докторантур	58.89	41.11

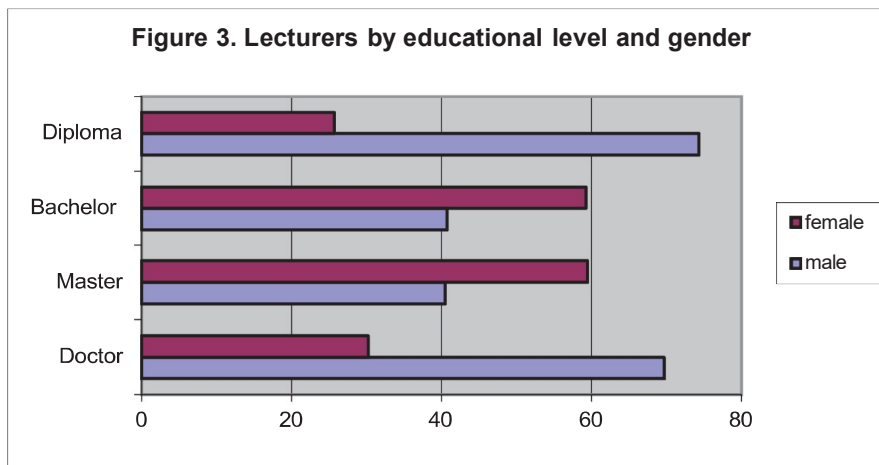
Эх сурвалж: БСШУЯ (2004). Боловсрол, соёл, урлаг, шинжлэх ухаан, технологийн салбарын статистикийн эмхтгэл. УБ.,

Боловсролын зэрэг ахих тусам заах эрх бүхий багш нарын бүрэлдэхүүнд эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл буурч байна. Боловсролын зэргийн өсөлттэй зэрэгцэн цагийн хөлс болон нэр хүндийн шатлал оршин байдаг.

Иймээс дээрх хүснэгтээс харагдах дүр зураг нь Зураг 4-тэй адил төстэй дүр зургийг өгүүлж байна (Зураг 4-ийг харна уу). Багш нарын боловсролын зэрэг цалинг тодорхойлох албан ёсны

¹⁷ Социализмын үед марксизмын онолоор нийгмийн ангийн судалгаанд оюуны хөдөлмөр эрхлэгч бүлгийнхнийг сэхээтний давхраа хэмээн нэрийддэг байсан.

шалгуур болдоггүй хэдий ч, нэмэлт цалин, илүү цагийн хөлс нь өндөр байх зэргээр цалингийн хэмжээнд нөлөөтэй.

Source: Ministry of Science, Technology, Education and Culture (2004)

Зураг 4 ёсоор докторын зэрэгтэй багш нарын 70 орчим хувь нь эрэгтэйчүүд байгаатай шууд холбогдон хэдийгээр их, дээд сургуулийн багш нарын 50-иас илүү нь эмэгтэйчүүд боловч магистраас дээш боловсролын зэрэг олгох сургалтад хичээл зааж буй багш нарын дийлэнх нь эрэгтэйчүүд байхаас өөр аргагүй аж. Мөн их, дээд сургуулийн удирдах албан тушаал эрхлэх эсэх нь ажилтны боловсролын зэргээс нь ихээхэн хамааралтай байдаг¹⁸.

Мөн их, дээд сургууль, коллежийн багш нарын ажилласан жил, боловсролын зэрэгтэй шууд холбоотойгоор тэдгээрийн сургалт, эрдэм шинжилгээний албан тушаал нь тогтоогддог.

Хүснэгт 8. Их, дээд сургуулийн багш нарын албан тушаал ба жендэр

Албан тушаал	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Дадлагажигч багш	40.63	59.37
Багш	41.06	58.94
Ахлах багш	43.62	56.38
Дэд профессор	63.28	36.72
Профессор	70.55	29.45

Эх сурвалж: БСШУЯ (2004). Боловсрол, соёл, урлаг, шинжлэх ухаан, технологийн салбарын статистикийн эмхтгэл. УБ.,

Ажлын байрны шатлал нь цалингийн шатлал, мөн заавал гүйцэтгэх ажлын ачаалал, норм зэрэг нь энэхүү шатлалаас хамааран хөнгөлөлттэй, цалин, илүү цагийн хөлс өндөр зэргээр шатлал ахих тусам давуу боломжуудын үүд нээгддэг. Засгийн газраас тогтоосон үндсэн цалингийн шатлал ёсоор 7000 мянган төгрөгний зөрөөтэй. Багш нарын бүрэлдэхүүний дийлэнх олонх нь эмэгтэйчүүд байгаа атлаа цалингийн сүлжээнээс дундажлан тооцвол эмэгтэй багш нар эрэгтэй багш нарын цалингийн 91.5 хувийг авч байна.

Боловсролын салбарт цагаар ажиллах ганц боломж бол багшийн ажил. Боловсролын салбарын эмэгтэй багш нарын дөнгөж 4,8 хувь нь, нийт багш нарын 4.2 хувь нь цагийн багшийн ажил эрхэлж байна. Ер нь Монголын хөдөлмөрийн зах зээлд цагийн хөдөлмөрийн эзлэх хувь тун бага хэмжээтэй байдаг. Ерөнхий боловсролын сургуулийн цагийн багш нарын 60 гаруй хувь нь эмэгтэйчүүд байхад үүний эсрэгээр их, дээд сургуулийн цагийн багш нарын 70 орчим хувь нь эрэгтэйчүүд байна (Хавсралт харна уу). Иймд боловсролын салбар дахь цагийн хөдөлмөр нь эмэгтэйчүүдийн шинжтэй хөдөлмөр гэж үзэх үндэслэлийг бууруулж байна. Мөн түүнчлэн цагийн багшаар ажиллаж байгаа багш нарыг судлан үзвэл нэлээдгүй нь үндсэн ажлынхаа хажуугаар эрхэлдэг болох нь харагдсан юм. Харин боловсролын салбар дахь цагаар хөдөлмөрлөгсдийн хувийн

¹⁸Захирлуудын ихэнх нь доктороос дээш зэрэгтэй байдаг.

жин бага байгааг уг салбар эмэгтэйчүүдийн хөлстэй хөдөлмөрийг гэрийн хөдөлмөртэй хослуулан эрхлэхэд таатай салбар болдогтой нь холбон тайлбарлаж болно.

Дотуур байрны багш, нягтлан бодогч, номын санч, эмч, тогооч зэрэг бусад мэргэжлүүд нь бүгд эмэгтэйчүүд зонхилон ажилладаг ажил мэргэжлийн төрлүүд (С.Түмэндэлгэр, 2005). Харин мэргэжилгүй ажилчдын (үйлчлэгч, жижүүр г.м) талаас илүү хувь нь эмэгтэйчүүд, үлдсэн хэсэг нь эрэгтэйчүүд байна. Харин эдгээрийн дундаж цалингийн зөрөөг тогтоосноор тодорхойлбол энд эрэгтэй ажиллагсад эмэгтэйчүүдийн үндсэн цалингийн 96.1 хувийг авах төлөвтэй байна.

Манай судалгаанаас үзэхэд эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээс илүүтэй ажлын байраа өөрчилсөн байв. Ярилцлагад оролцсон эмэгтэйчүүдийн 40 гаруй хувь нь ажлын байраа огт өөрчлөөгүй байхад эрэгтэйчүүдийн 30 гаруй хувь нь мөн өөрчлөөгүй байлаа. Мөн түүнчлэн асуулгад оролцсон эмэгтэйчүүдийн 50 орчим хувь нь хэвтээ чиглэлд байр сууриа өөрчлөгчдийн дунд эмэгтэйчүүд зонхилж байхад эрэгтэйчүүдийн босоо чиглэлд өөрчлөгсөд нь эмэгтэйчүүдийнхээс илүү байв. Чингэхдээ өгсөх шилжих хөдөлгөөнд оролцсон байв. Жишээлбэл, багшаас хичээлийн эрхлэгч, захирал, газрын дарга гэх мэтчлэн дээшлэх замаар байр сууриа өөрчилсөн байв. Эндээс эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээс илүүтэйгээр байр сууриа өөрчлөмтгий, албан тушаалын хувьд өгсөх чиглэлийн хөдөлгөөн хийдэг байна гэж үзэж болох юм.

Хүснэгт 9. Захирал, сургалтын менежер, ажилласан жилээр ба жендэр

		анх	2-5 жил	6-10 жил	11-15 жил	16-аас дээш
Захирал	Эрэгтэй	33.93	44.26	68.12	65.28	73.03
	Эмэгтэй	66.07	55.74	31.88	34.72	26.97
		100	100	100	100	100
Хичээлийн эрхлэгч	Эрэгтэй	19.73	27.23	33.5	35.4	38.38
	Эмэгтэй	80.27	72.77	66.5	64.6	61.62
		100	100	100	100	100

Source: Ministry of Science, Technology, Education and Culture (2004)

Дээрх хүснэгтээс захирлын албыг удаан хугацаанд хашиж байгаа хүмүүсийн дийлэнх нь эрэгтэйчүүд байгаа нь харагдаж байгаа бөгөөд үүнийг дараах байдлаар тайлбарлаж болох юм. Нэгд, эрэгтэй багш нарын тоо буурах үеэс удирдлагын түвшин дэх эмэгтэй ажилтангуудын тоо нэмэгдэж эхэлсэнтэй холбогдон захирлын албан тушаалд ажилласан хугацаа нь бага байх нь гарцаагүй. Хоёрт, нэгэнтээ удирдах албан тушаалд хүрсэн эрэгтэйчүүд уг албаа нэлээд удаан хугацаанд эрхлэх нь түгээмэл байдагтай холбон тайлбарлаж болох юм.

Дүгнэлт

Ийнхүү боловсролын салбарт ажиллагч эмэгтэйчүүд нь босоо тэнхлэгийн хувьд эрх мэдлийн хүрээ, цалин хөлс, нэмэлт орлогын хэмжээ бага, нэр хүндийн хувьд харьцангуй доогуур ажлын байруудад голчлон ажиллаж байгаа буюу боловсролын салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлт нь нэлээд жендэрчлэгдсэн шинжтэй. Энэ нь гүйцэтгэгч-эмэгтэйчүүд, удирдагч-эрэгтэйчүүд гэсэн уламжлалт эцгийн эрхэт ёсоор тодорхойлогдсон стереотип хүчтэй байна гэж үзэх үндэслэл болж байна. үүнийг тодруулбал:

Нийт ажиллагсдын дийлэнхийг бүрдүүлдэг багш нараас өндөр байр суурьтай менежер, боловсролын соёлын төвийн арга зүйчдийн дийлэнхийг нь эрэгтэйчүүд бүрдүүлж байхад байр суурь доошлох тусам эмэгтэйчүүдийн хувийн жин өссөн дүр зураг харагдаж байна.

Эрэгтэйчүүдийн дундаж цалин эмэгтэйчүүдийн цалингаас бараг 6 хувиар өндөр байна. Гэхдээ энэхүү цалингийн зөрөө боловсролын салбарын статусуудын хувьд харилцан адилгүй байна. Ихэнх байр сууриудад эрэгтэйчүүдийн цалин хөлс эмэгтэйчүүдийнхээс өндөр байгаа ялангуяа менежерүүдийн түвшинд цалингийн зөрөө хамгийн их байна. Ижилхэн албан тушаал эрхэлж буй хүмүүсийн хувьд албан тушаалын болон мэргэжлийн зэрэглэл, боловсролын түвшингээс шууд хамааран эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээс илүү цалин авч байна.

Эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээс байр суурийн өгөх хөдөлгөөнд илүү оролцдог бөгөөд тэрхүү хөдөлгөөн нь илүүтэй өгсөх шинжтэй байна. Өндөр байр сууринд хүрсэн эрэгтэйчүүдийн байр суурь өөрчлөгдөмтгий бус бөгөөд эрэгтэйчүүд илүү хүрсэн байр сууриа хадгалах хандлагатай аж.

Эрэгтэйчүүд эрх мэдэлтэй, нэр хүндтэй ажлын байр сууринд зонхилж байгаа нь эрэгтэйчүүд бол удирдагч, цалин өндөртэй албан тушаал эрхлэх хандлагатай байгаа нь нөхөр-тэжээгч загвар, өгсөх чиглэлийн хөдөлгөөнд эрэгтэйчүүд илүү оролцдог, хүрсэн статусаа хадгалж байгаа зэргээр эрэгтэйчүүд-нийгмийн идэвхтэй бүлэг хэмээн үзэх эцгийн эрхт ёсны соёлын гол гол үнэт зүйлс нь боловсролын салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтэд илэрч байна.

Ном зүй

1. Blackburn, Robert M, Jude Browne, Bradley Brooks and Jennifer Jarman (2003) 'Explaining gender segregation' *British Journal of Sociology* Vol. No. 53
2. Боловсролын хҮрээлэн (2004) Монголын боловсролын жендэрийн асуудал: судалгааны дҮн /хэвлэгдээгүй/
3. Crompton, R and Mann, M. (eds) (1986) *Gender Stratification*. Cambridge, Polity
4. Duncan, S. (1994), "Theorizing differences in patriarchy", *Environment and Planning A*, 26 (8),
5. Hakim, C (1995) 'Five feminist myths about women's employment' *British Journal of Sociology* 46(3)
6. Hakim, C. (1996) ; The sexual division and Women's heterogeneity' *British Journal of Sociology* 47
7. Гүндсамбуу Х. (2002) Монголын нийгмийн давхраажил: хөгжил хандлага (XX зуун)
8. Мөнхбат О. (2000) Нийгмийн социаль бүтцийн социологи
9. Pfau-Effinger, B. 1998. "Gender Cultures and the Gender Arrangement- A Theoretical for Framework for Cross National Gender Research" *Innovation* 11 (2),
10. Түмэндэлгэр С. (2004) 'Хөдөлмөр эрхлэлт дэх жендэрийн ялгааг тайлбарлах онолын баримтлалууд' *Шинэ толь* сэтгүүл 48
11. Түмэндэлгэр С. (2005) 'Монгол дахь хөдөлмөрийн зах зээл ба жендэр' *Шинэ толь сэтгүүл* 51
12. UNIFEM. (2001) *Women in Mongolia: Mapping a development in transition period*. Ulaanbaatar
13. Walby, S. (1996), *Gender, Class and Stratification: Towards a New Approach*, in *Gender Stratification*. Ed . R.Crompton (Polity)
14. Walby, S. (1988), (Ed). *Gender segregation at Work*, (Sage).